

Зерно розбрату

Скандали та політичні спекуляції: як зерновий конфлікт розхитує двосторонні відносини між Україною та Польщею

Наприкінці травня 2022 року у відповідь на російську агресію та блокаду морської торгівлі України Європейський Союз ухвалив рішення про тимчасову лібералізацію торгівлі з Україною. Серед мотивів такого рішення, окрім наміру допомогти Україні, було також прагнення забезпечити поставки сільськогосподарських товарів до третіх країн – традиційних покупців України. В результаті вже від червня того ж року став можливим безперешкодний продаж українських зернових до Польщі.

Водночас в Польщі відбувались події, які разом призвели до лавиноподібного зростання імпорту зернових з України. У зв'язку з різким зростанням світових цін на зерно влітку 2022 року багато польських фермерів вирішили тимчасово не виставляти свою агропродукцію на продаж. На внутрішньому ринку утворився тимчасовий дефіцит, і зацікавлені польські фірми почали закупівлю зерна з України.

Всього від червня 2022 до травня 2023 року до Польщі з України було завезено 4,5 млн тонн зернових та олійних, з яких близько 3,5 млн тонн не було вивезено до третіх країн, а залишилось в Польщі. До того ж в 2022 році в Польщі зібрали високий урожай – 35 млн тонн зернових та олійних.

Коли ціна на пшеницю повернулась на рівень до початку російської повномасштабного нападу на Україну і продовжила падіння, польські фермери, які мали в своїх сховищах нерозпроданий врожай минулих років, почали висловлювати протест проти імпорту з України.

Претензії польських фермерів до українського зерна зводяться до того, що українські виробники не повинні дотримуватись всіх екологічних та інших вимог ЄС і тому їхня продукція буде за визначенням дешевша, а це ставить поляків у невигідне становище.

Окрім того, у квітні 2023 року в Польщі вибухнув скандал, пов'язаний із імпортом так званого технічного зерна з України. Всього в країну завезли близько 230 тис. тонн такого зерна та олійних (близько 6,5 відсотка від загального обсягу). Натомість перевірки виявили випадки, коли це зерно було продане далі як харчове чи фуражне. Оприлюднення цієї інформації започаткувало в Польщі так званий зерновий скандал.

В Польщі створився образ дешевого зерна з України як товару неналежної якості та небезпечного

До цього додалися публікації з посиланням на анонімні джерела про те, що начебто санітарні органи Польщі знайшли заборонені домішки в 35 відсотках зерна з України. В результаті в країні створився образ зерна з України як товару неналежної якості та небезпечного.

Згодом польський уряд запровадив заборону на експорт до Польщі в односторонньому порядку, залишивши можливість для транзиту через свою територію.

На жаль, українські держоргани та посольство України в Польщі на публікації в польських ЗМІ зі звинуваченнями щодо якості українського зерна не реагували, що створило режим додаткового сприяння дезінформації.

Передвиборчі пристрасті

Окрім безпосередніх вимог фермерів, яких у Польщі налічують майже 1,3 млн, на рішення польського уряду впливає внутрішньополітична динаміка в країні. В жовтні 2023 року в країні відбулись парламентські вибори, в результаті яких консервативна партія «Право і справедливість» повернулася до опозиції після восьми років правління. Її опоненти на виборах – «Громадянська коаліція» Дональда Туска та об'єднання «Польща 2050» Шимона Головні – активно коментували ситуацію на ринку зернових під час передвиборчої кампанії, використовуючи її як один із інструментів боротьби за голоси фермерів, ба більше, «Громадянська коаліція» залучила до свого передвиборчого списку активіста Міхала Колодзейчака, який висував гасла захисту польських фермерів.

За результатами виборів політичні сили стали партнерами у новій владній коаліції (разом із об'єднанням «Лівиця»), а Міхал Колодзейчак став заступником міністра сільського господарства Польщі. Після свого призначення прем'єром та першої зустрічі із головою Єврокомісії Урсулою фон дер Ляєн Дональд Туск заявив,

що в Брюсселі є повне розуміння позиції Польщі щодо імпорту зернових та олійних з України і запроваджена його попередниками заборона залишиться в силі.

Тема захисту прав фермерів буде однією із провідних в передвиборчих кампаніях до органів місцевого самоврядування та до Європарламенту

Парламентські вибори 2023 року були лише початком виборчого марафону в Польщі. На 7 квітня 2024-го в країні заплановані вибори до органів місцевого самоврядування, а на червень – вибори до Європарламенту. «Громадянська платформа» дала зрозуміти: тема захисту прав фермерів буде однією із провідних в цій кампанії.

Норми права Польщі прямо не забороняють масових зібрань як біля доріг і на дорогах, так і поблизу прикордонних пропускних пунктів. А період міжвладдя в Польщі у листопаді – грудні 2023 року означав, що органи влади не домагались припинення блокади на законних підставах. В польському законі про свободу масових зібрань передбачено, що кожний мітинг або акцію протесту можуть заборонити, якщо вона стала причиною значних збитків або її учасники порушують Кримінальний кодекс. Таким чином, було створено прецедент ефектного з точки зору інтересів політиків та доступного засобу тиску на владу, який може бути повторений в Польщі. А напружений емоційний фон навколо імпорту зерна з України, підживлений дезінформацією, створив сприятливі умови для провокацій, інспірованих ззовні.

До протестів фермерів долучилась партія «Конфедерація». Вона підбурює їх до продовження блокади кордону, організовує доїзд протестувальників із різних регіонів Польщі до місць протестів, а деякі її представники системно поширюють дезінформацію про якість українського зерна та начебто системний його незаконний імпорт.

До легальних дій додались провокації із висипанням українського транзитного зерна спочатку із вантажівок, а потім і залізничних вагонів

До легальних дій додались провокації із висипанням українського транзитного зерна спочатку із вантажівок, а потім і залізничних вагонів. Виконавців цих провокацій на сьогодні не встановлено, хоча польські коментатори висловлюють думку, що вони можуть бути інспіровані зовнішніми силами і агентурою РФ.

У відповідь на радикалізацію провокацій польський уряд після певного зволікання, зумовленого конфліктом інтересів, спробував

розблокувати кордон з Україною, заявивши про внесення пропускних пунктів в список об'єктів критичної інфраструктури, що робить масові зібрання біля них неможливим. Проте поки до активних дій із витіснення блокувальників від кордону не вдавався. Імовірно, напруженість на кордоні може продовжуватись до місцевих виборів в Польщі.

Пропозиції української сторони зустрітись на кордоні, щоб розв'язати спір, не мали шансів на успіх, хоча б з огляду на передвиборчий період в Польщі та емоційний фон навколо українського аграрного експорту, який зараз існує в Польщі.

*Охолодження відносин
між Україною і Польщею
не означатиме
зменшення військової
підтримки*

Через емоційний фон, створений в Польщі навколо зерна з України, відновити експорт до країни найближчим часом буде важко. Але, з огляду на інтереси українських фермерів, необхідно домогтись безпеки транзиту зернових. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, 11 відсотків зерна та олійних експортують з України залізничним транспортом і 2-3 відсотки – автомобільним. Лівова частка із них мала б їхати через територію Польщі.

Водночас зернова криза, як і криза перевізників до того, підтверджують загальну схему відносин України і Польщі, що склалась після 1991 року: короткі періоди значного покращення відносин, які перериваються кризами, після яких настає період охолодження. Але цього разу, враховуючи війну в Україні, охолодження не означатиме зменшення військової підтримки.

Зернова криза також сигналізує, що спроби розхитати україно-польські відносини будуть продовжуватись з використанням проблем історичної пам'яті чи експлуатацією теми економічної конкуренції або українських трудових мігрантів і біженців у Польщі. Вона також означає, що в переговорах про вступ України до ЄС Польща (та інші зацікавлені країни) будуть висувати вимоги про перехідні періоди щодо повного відкриття ринків ЄС для України, і українським переговорникам слід бути до цього готовими.

Польсько-українська зернова криза стала результатом непередбачуваності польських держорганів до зростання імпорту з України, недостатніх дій українського уряду на попередження конфлікту та внутрішньополітичної динаміки в Польщі. Ситуація складна, але, незважаючи на відкритий конфлікт між країнами

навколо постачання аграрної продукції, польські урядовці здійснюють і продовжуватимуть адвокацію надання Україні західної військової допомоги, оскільки українську обороноздатність в Польщі визнають чинником державної безпеки. Варшава також докладатиме зусиль для гарантування безпеки військових поставок до України, хоча, зважаючи на посилення антиукраїнських провокацій, для цього необхідно буде задіяти більшу кількість персоналу.

Катерина Прищеп

Катерина Прищеп (Kateryna Pryshchepa) – журналістка журналу New Eastern Europe, пише про україно-польські відносини для українських ЗМІ та про Україну для польських.

